

İSLÂMİYET VE ASRÎLİK*

ISLAM AND MODERNITY

YAHYA AFİF**

YAY. HAZ.: ADEM EFE***

İşlerimizi asra göre uydurmak fikri bizde, oldukça kadîm bir tarih-i tevel-lüde mâlikdir. İslâmiyet bize, dâimâ asrîlik fikrini ilhâm eden bir menbâ-ı feyyaz, bize dâimâ teceddüd yollarını gösteren bir mürşid-i kâmil iken, biz ona karşı çoktan beri gözlerimizi kapamış, kulaklarımızı tıkamış bulunuyor idik. “Mum kendi dibine ışık vermez.” ve “Ol mahiler ki derya içreler

* Bu çeviriyazı Yahya Afif'in, *Sebilürreşad*, C. 24, Aded 617, 25 Eylül 1340/25 Safer 1343/25 Eylül 1924, tarihinde s. 305-307'de yayımlanan aynı başlıklı makalesinden oluşmuştur. Bu yazıda Türk devlet ve düşünce tarihinde asriliğin/çağdaşlığın Tanzimat Devri'nden bu yana yanlış algılanıp uygulandığı, asriliğin ne olması gerektiği ve hepsinden önemlisi İslam'ın asrilikle bağdaşamayacağı görüşünün çürütülmesi istenmektedir. Bu bakımdan önemine binaen günümüz harflerine aktarılması düşünülmüştür. Ancak burada metnin orijinalliği bozulmasın diye sadeleştirme yapılmamış, yazı, Osmanlıcadan aynıyla günümüz harflerine aktarılmış, anlaşılmasında güçlük çekileceği düşünülen bazı kelimelerin bugünkü karşılıkları lügatçede verilmiştir (Yhn.).

** Ahmet Şirânî'nin müstear isim olarak kullandığı Y. Afif hakkında şimdilik herhangi bir bilgi bulunamamıştır. Yazının *Sebilürreşad* (SR) dergisinde ictimâiyât (sosyoloji), ahlak, ilahiyat fakültesi, eğitim ve muhtelif konularla ilgili 30 kadar makalesi yayımlanmıştır. İlgilenenlere faydalı olur düşüncesiyle bunlardan bazılarının künyelerini veriyoruz:

-Ahmed Şirânî, “Terâcim-i Ahvâl: Senetü'z-Zaiyât: Tokatlı es-Seyyid Mehmed Şakir Efendinin Ziyâ-ı Dîl-sûzi”, SR., C. 2-9, S. (50-232), 1328, s. 415.

-Yahya Afif, “Ahlâkiyât: Her Ferdin Nefsine Karşı Vezâif-i Ahlâkiyesi”, SR., C. 24, S. 599, 1340, s. 3-4;

-“Vezâif-i Ahlâkiyenin Kuvve-i Te'yidiyeleri”, SR., C. 24, S. 600, 1340, s. 19-21;

-“İlahiyat Fakültesi: İlahiyat Fakültesinin Vaziyet-i İlmiyesi”, SR., C. 24, S. 600, 1340, s. 17-19;

-“İlahiyat Fakültesi Nasıl Olmalıdır?”, SR., C. 23, S. 595, 1340, s. 354-355, Bu makale tarafımızdan “İlahiyat Fakülteleri İle İlgili Bir Yazı”, başlığıyla Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Yıl:2004/1, S. 12, s. 159-162'de yayıma hazırlanmıştır.

-“İlahiyat Fakültesi: İlahiyat Fakültesinin Diğer Nevâkis-i İlmiyesi”, SR., C. 24, S. 601, 1340, s. 40-43;

-“İlahiyat Talebesinin İaşesi”, SR., C. 24, S., 607, 1340, s. 138-142;

-“Kıyafet ve İhtilat Mes'elesi”, SR., C. 24, S. 608, 1340, s. 153-155;

-“Ulema-ı İslam'da Telakkiyât-ı Ahlâkiye”, SR., C. 23, S. 601, 1340, s. 39-40;

-“Muhtelit Deniz Hamamları”, SR., 24, S. 609, 1340, 168-169;

-“Mekteplerde Ulûm-ı Diniye”, SR., C. 24, S. 616, 1340, s. 280-281, (Yhn.).

*** Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

deryayı bilmezler.” darb-ı meselleri icâbınca dâimâ gözümüzün önünde müncelî bulunan İslâmiyet bizi tenvîr edemiyordu. İçinde bulunduğumuz o deryayı hikmetin ne olduğunu anlayamıyor idik. Avrupa ile temâsımız bize bir yenilik ve asrîlik ruhu nefh etti.

Fakat, bu ruh bize, mâhiyyet-i İslâmiye ile ma’kûsen mütenâsib bir fikir telkîn etdi: Ahkâm-ı İslâmiye ile asrîliğin, teceddüdün bir arada kafa barıştıramayacakları fikri. İşte bu fikir, Türk devleti tarihinde “Tanzîmât Devri” namıyla bir fasl-ı mahsûs vücûda getirdi. Tanzîmât ricâli devlet işlerinin asra, Garb’a uydurmak için, resmen değilse de fiilen din ile devleti yekdiğेरinden ayırdı, ahkâm-ı fikhîyye yerine Avrupa kanunlarını ikâme etdi. Ahkâm-ı İslâmiye nâmına yalnız “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye” ile talak, nikâh vs. âilevî mes’eleler bırakıldı. Riyâset-i devletde halife, hey’et-i vükelâ meyânında şeyhulislâm bulunmasına rağmen, devletin muâmelât-ı umûmiyesi ahkâm-ı İslâmiyeden uzaklaşmış idi. Siyâset-i devletde ahkâm-ı İslâmiyenin hiçbir mevki’i yokdu. Yalnız, icâbında ahâliyi teskîn veyahud tahrîk edebilmek için fetva isdârına teşebbüs edebiliyordu, ta’bir-i diğerle diyânet siyâsete âlet ittihaz olunuyordu. Ricâl-ı devletde terbiye-i İslâmiyeden ziyâde Garb terbiyesi hâkim idi. İslâm hayatından ziyâde Avrupa hayatı hüküm sürüyordu. El-hâsıl, asrîlik ve teceddüd nâmına mühim hatveler atılmış idi. Devletin asrîleşmesine, tarik-i terakki ve temeddünde seri’ değilse, tederîci bir surette ilerlemesine hiçbir mâni’ kalmamışdı. Fakat, o tarihten beri oldukça uzun bir zaman geçdiği halde asrîleşmek, teceddüd etmek, eser-i terakki göstermek emelleri bir dürlü tahakkuk edemedi. Geri gidilmediyse, ileri de gidilemedi. Bütün hareketler yerinde saymaktan ibâret kaldı. Hatta yerinde saymamız asgarî bir zararımızdır. O zamandan beri uğradığımız maddî ve ma’nevî zararların hadd ü hesabı yokdur. Acaba bu inhitat ve tedennînin âmilleri neden ibâretdir? Ve bu zâyîâtın mes’ûliyeti kime âitdir? Daha o tarihte tekâüd ve istirahat sevk edilen İslâmiyeti mes’ul tutmak insafsızlık olur. Uzun müddetten beri meydanı boş bulan asrîleşmek, garblılaşmak, teceddüd ve temeddün etmek, eser-i terakki göstermek emellerinin ve o emellere vusûl uğrunda mütemâdî faaliyet ve hareketlerin, şimdiye kadar bizi bulunduğumuz noktadan ileri götürmedikten başka, geri gitmekden bile alıkoymamasından istidlâlen anlıyoruz ki asrîleşmek, garblılaşmak, teceddüd ve temeddün etmek, âsâr-ı terakki ve teâli göstermek yollarında İslâmiyetin asrîliğinden istimdâd etmedikçe ve onun gösterdiği terakki ve teceddüd yollarında yürümedikçe asrîleşmek emellerimiz tahakkuk edemeyecek; ve, o, elimizden tutmadıkça yakamızı tevakkuf ve hatta tedennî kuvve-i kâhirelerinin ellerinden kurtararak bir hatve ileri gitmeğe muvaffak olamayacağız.

Vaz'iyetimiz yeniden yeniye tecrübe devreleri geçirmeğe müsâid olsa idi ve bu tecrübelerin neticelerini görecektik kadar yaşayacağıma ilmim lâhik bulunsaydı, İslâmiyet esâsât-ı asriyesinden beş, on sene hiç istifâde ve istifâza edilmemesini tavsiye etmekde tereddüd göstermezdim. Ta ki kanâatlerimin herkes tarafından tasvîb olunduğunu görerek kalben münşerih olayım ve şimdi bu sözlerime karşı gelecek olanlara, o zaman ben de hafif bir tebensüm ile mukâbele edeyim.

Fazla söze ne hacet? Eğer maksadımız hakîkaten ve cidden asrîleşmek ise, İslâmiyet asrîleşmek, teceddüd etmek emellerinin rakıbsız bir kuvve-i müeyyidesidir. İslâmiyetle asrîliğin bir arada kafa barıştıramayacakları zannında bulunanlar ahkâm-ı İslâmiyeden tamâmen bâ-haber olanlardır. Asrîliği hakikî mânâsında isti'mâl edenler İslâmiyetin en asrî esâsâtı ihtivâ eylemekte olduğunu anlarılarsa, onun ahkâmına dört el ile sarılırlar. İslâmiyetle kafa barıştıramayacak olan asrîlik fazilette tev'em bulunan asrîlik değil, huzûzât ve hevesât-nefsâniyeyi tatmîn eden asrîlikdir. Eğer asrîleşmek ile maksadımız bu nev' asrîleşmek ise, bu; terakki ve teceddüd âmili değil, inhitât, tedennî ve tefessüh âmildir.

Keyfiyeti daha açık olarak izâh edelim: Asrîlikle istihdâf edilen gaye husûsî ve umûmî hayatımızı asırdan asra, hatta seneden seneye değışen şerâit-i hayatiyeye tevfiğ etmek ise, İslâmiyetin insâniyete gösterdiği yol da bu yoldur. Asrîlik namına harâb beldelerimizi i'mâr istiyor isek, İslâmiyet bize, memleketinizi i'mâr etmeyiniz demez. Asrîlik bizden beldelerimizi şose yollarla, şimendiferler ile otomobiller ile yekdiğerine rabt etmemizi istiyorsa, İslâmiyet bize, manda veyahud bâr-kir arabalarıyla, yolsuz dağlardan, bataklı, kumlu çöllerden aşarak bir beldeden diğeri beldeye gitmemizi tavsiye etmez. Asrîlik bizden kağı arabaları yerine en seri' vesâit-i nakliyyeyi ikâme etmemizi istiyorsa, İslâmiyet bize eşyanızı mutlaka kağı arabalarıyla nakledeceksiniz emrini vermez. Asrîlik bizden eski usûl saban ile ziraat âdetini terk etmemizi ve yerine yeni usûl ziraat makineleri ikâme etmemizi isteyorsa, İslâmiyet bize mâni' olmaz. Asrîlik bize orakla ekin biçmek ve çatal küreklerle harman savurmamızı bırakarak bu işleri makinelerle gördürmemizi tavsiye ediyorsa, İslâmiyet de bu asrîliği te'yid eder.

Asrîlik bizden fabrikalar inşasını, daru's-sanâ'alar te'sisini istiyorsa, İslâmiyet bu asrîliğe dest-i meveddet uzatır. Asrîlik bize dâima kuvvetli donanma bulundurunuz emrini veriyorsa, İslâmiyet de bize aynı emri verir. Asrîlik bize tayyareler, tahtı'l-bahrler i'mâl ediniz diyorsa, İslâmiyet de aynı hitabda bulunur. Asrîlik mahkemelerimizin birer menba'ı adalet haline getirilmesini

teklif ediyorsa, İslâmiyetin teklifi de başka bir şey değildir. Asrîlik bize vezâif ve emânâtı ehl ü erbâbına tevdi' etmemizi emrediyorsa, bu emir İslâmiyetin ahkâm-ı esâsiyesindedir. Asrîlik muktezâsı ferdî ve ictimâî muâmelâtta istikâmetden ayrılmamak ise, İslâmiyetin muktezâsı da budur

Asrîlik milleti, devleti zenginleştirmek demek ise, İslâmiyet buna mûmâ-naât etmez. Asrîlik bizi ve sair milletlerin iktisâdî ve siyâsî esaretlerinden kurtaracak ise, İslâmiyet Müslümanların hiçbir millete hiçbir vecihle esir olmasını istemez. Asrîlik cehâlet düşmanlığı ve ilm ü fen hâmilîği demek ise, İslâmiyet cehâletin en büyük bir düşmeni ve ilm ü fennin en kuvvetli bir hâmisidir. Asrîlik mektebsiz kasaba ve karyelerimizde mekteb açmak demek ise, İslâmiyet bunu alkışlar. Asrîlik fukara ve zuafâyı himâyeye edecek ise, İslâmiyet fukara zuafânın en müşfik bir hâmisidir. Asrîlik bize, küçüklere merhamet, büyüklere hürmet fikrini telkîn edecek ise İslâmiyet de bize aynı dersi vermektedir.

Asrîlik bizi hukuk-ı âhâra tecâvüzden men' edecek ise, İslâmiyet bunu şiddetle men' etmektedir. Asrîlik bizi tehzîb-i ahlak ettirecek ise, İslâmiyet en ahlâkî bir dindir. Asrîlik bizde vatanperverlik hislerini, milliyet merbûtiyetini tenmiye edecek ise, İslâmiyet de aynı vazîfeyi ifâ etmektedir. Asrîlik bizde âile râbitalarını takviye edecek ise, İslâmiyet de aynı gayeyi ta'kib etmektedir. Asrîlik bizi faziletperver rezilet-giriz yapacak ise, İslâmiyet bütün dostluğunu fazilete, bütün adâvetini rezilete tevcih etmektedir. Asrîlik aramızda uhuvvet te'sis edecek ise, İslâmiyet bidâyet- i zuhûrundan beri bize bunu tavsiye etmektedir. Asrîlik bizi israfdan, sefâhetden sarhoşluktan, kumarbazlıktan, dolandırıcılıktan, hilekârlıktan, sirkatten, mudârebeden, mukateleden, müşâtemeden, mücârahadan, intihardan alıkoyacak ise, İslâmiyet bunları şiddetle nehy buyurmuştur. Asrîlik bize can, mal, ırz, namus emniyeti bahş edecek ise, İslâmiyet bunlara karşı en hassas bir emniyet noktasıdır. Asrîlik bize insâniyetin neden ibâret bulunduğunu ve insâniyet vazîfelerinin nelerden ibâret bulunduğunu bildirecek ise, öyle asrîlik İslâmiyetten ibâretidir.

Asrîlikden maksad zamanların, senelerin, asırların tahavvülât-ı mütemâdiyesine karşı yeni yeni vaz'iyetler almak ise, İslâmiyet örf ve âdetlere bir mevki'i hâkimiyet vermek, ez mânın tebeddülüyle ahkâmın tebeddül edeceği düstûrunu vaz' etmek, ulemaya esâsât-ı umûmiyeden yeni, ahkâm-ı cüz'iyeye istinbât eylemek salahiyetini vermek sûretleriyle ne kadar asrî bir din olduğunu göstermiştir. İslâmiyet bu sahalarda asrileşmemize teceddüd

göstermemize mâni' olmadıktan başka, bizi dâima asrileşmeye teşvîk ve hat-ta icbâr ber-devam bulunuyor.

Asrîlikden maksad eğer bunlar değil de, ahlâkımız, bize her gün ayrı bir çehre-i müstekreh arz eden asr-ı hâzırın ahlâkına uydurmak ise, İslâmiyet bu nev' asrîlik ile şüphesiz kafa barışdıramaz. Asrîlikden maksad eğer ahlâ-ka, fazîlete, iffete, istikâmete ehemmiyet ve kıymet vermemek ise, İslâmi-yet böyle asrîlik ile dost olamaz. Asrîlik icâbât-ı meyhaneler, umumhaneler, kumarhaneler, dans mahalleri açmak ise, İslâmiyet bunlara cevâz veremez. Asrîlikden maksad husûsî âile râbitaları yerlerine umûmî ve gayr-ı müste-karr, zevki, keyfi, geçici râbitalar ikâme etmek ise, İslâmiyet böyle asriliğe ne selam verir, ne merhaba der. Asrîliğin umdeleri hak ve bâtilı, helal ve hara-mı, sevab ve günahı yekdiğerinden tefrîk etmeyerek, hayatta her şeyi mü-bâh ve hayatı menfaâtden ibâret telakki etmek ise, İslâmiyet böyle asrîlik ile te'sis-i münâsebet arzusunu beslemez. Asrîlikden edeceğimiz istifâde kadın-lıkla erkeğin fark-ı fitrisini aradan kaldırmak ise, İslâmiyet bu asriliğe karşı müstehzi bir vaz'iyet alır. Asrîliğin vasf-ı mümeyyizi hürriyet nâmına evlâdı ebeveyne, zevceyi zevce itaat etdirmemek ise, İslâmiyet bu asrî tarz-ı terbiye-yi aynı terbiyesizlik telakki eder. Asrîliğin muktezâsı kadınların serhoş olarak sokaklarda na'ra atmaları ise, İslâmiyet böyle müstekreh sadâları işitmek için kulaklarını tıkar. Asrîlik her hususda hâkimiyeti kuvvete vermek ise, zaifin idâme-i hayatını kavînin merhametine bırakmak ise İslâmiyet öyle as-riliğe nazar-ı istikrah ile bakar. Asrîliğin şîârı yalnız maddî olmakdan ibâret ise, ma'neviyâta kıymet ve ehemmiyet vermemek ise, İslâmiyet insâniyetin bu yolda asrileşmesini musîbet telakki eder. Asrîliğin insaniyetle behîmiyet hakkındaki telakkiyatı yekdiğerinden farklı değilse, öyle asriliğe İslâmiyet de muârizdir, insâniyet de.

Lügatçe

asr-ı hâzır: modern zamanlar.	mücâraha: yaralama.
bâr-kîr: beygir	mümânaât: engel olma, önleme.
behîmiyet: hayvanlık.	müncelî: apaçık bulunan.
dest-i meveddet: dostluk eli.	münşerih: gönlü açık, rahat.
ezmânın tebeddülüyle ahkâmın tebeddülü: zamanın değişmesiyle hükümlerin değişmesi.	müşâteme: birbirini sövme, atışma.
hatve: adım.	nefh etmek: üflemek.
hukuk-ı âhire: başkalarının hakları.	tahavvülât: değişmeler.
icbâr: zorlama.	tecteddüd: yenilenme.
inhitat: çökme	tedennî: gerileme
istifâza: feyizlenme.	temeddün: medenileşme.
istinbât: gizli bir mana çıkarma.	tenmiye: artırma.
lâhik: ulaşan, yetişen.	tenvîr: aydınlatmak.
ma'kûsen: aksine.	terakki: ilerleme
mudârebe: dövüşme, vuruşma.	tev'em: ikiz.
mukatele: savaşma.	tevakkuf: durma, bekleme.
muktezâsı: gereği, gerektirdiği.	zuâfa: zayıflar